

Nr 105.

Av herr **Holmdahl**, om upphävande av 6 § i förordningen om jordägares rätt över vattnet på hans grund och lagrummets ersättande med bestämmelser av annat innehåll.

Någon meningsskiljaktighet torde icke förefinnas därom, att under nu rådande bekymmersamma förhållanden allt bör göras för att Sveriges naturtillgångar i största möjliga utsträckning må på lämpligt sätt utan dröjsmål komma till användning. I särskild grad gäller detta utnyttjandet av vattenkraften i våra strömfall. De senare årens bittra erfarenheter och den brist på kol och belysningsmedel, som under dessa allvarsamma tider gjort sig gällande, hava mer än nog ådagalagt nödvändigheten därav, att åtgärder ofördröjligen vidtagas för att, med iakttagande av all tillbörlig hänsyn till andra därmed kolliderande intressen, vattenkraften i våra vattendrag utan onödiga hinder och tidsutdräkt må komma till användning. Detta gäller icke blott kronans vattenfall, däri inberäknat även dem, som av kronan med betydande ekonomiska uppoffringar på senare tiden förvärvats såväl i Norrland som i mellersta Sverige, samt de vattenfall, som i främsta rummet äro avsedda att komma den större industrien till godo, utan ock, och detta i lika hög grad, alla de över allt i landet spridda strömfallen i våra mindre vattendrag, vilka äro väl ägnade att utnyttjas för smärre anläggningar och lokala behov, och varigenom medelst distributionsföreningar och andra sammanslutningar såväl belysningsbehovet för bygder och mindre samhällen som ock jordbrukets krav på billig och lämplig drivkraft skulle kunna i stor omfattning tillgodoses.

Frågan om en revision av vår nu gällande vattenlagstiftning är emellertid såsom bekant icke ny. I anledning av en riksdagens skrivelse den 10 maj 1904 tillsattes genom nådigt beslut den 13 januari 1906 en kommitté med uppdrag att utarbeta förslag till ny lagstiftning angående jordägares rätt över vattnet å hans grund och till de förändrade bestämmelser i andra delar av lagstiftningen, som därav påkalla-

Bihang till riksdagens protokoll 1918. 4 saml. 36 häft. (Nr 105—106.) 1

des. Genom nådigt beslut den 13 juli 1906 tillsattes därefter en annan kommitté med uppdrag att utarbета förslag till ny lag angående jords torrläggning och därmed sammanhängande ämnen. Av dessa bägge kommittéer, vilka delvis bestodo av samma personer och arbetade gemensamt, avgavs den 17 december 1910 »Förslag till vattenlag». Detta, det så kallade vattenlags- och dikningslagskommitterades förslag, har sedermera på grund av olika nådiga förordnanden varit föremål för överarbetning av särskilt tillkallade sakkunnige, med uppdrag för de sakkunnige att vid överarbetningen taga särskild hänsyn därtill, huruvida och på vilket sätt de samhällseliga intressena och den jordbrukande befolkningens berättigade önskemål borde beaktas i högre grad än som skett i kommittéförslaget. Dessa sakkunnige hava den 14 mars 1917 avgivit sitt betänkande med »Förslag till vattenlag».

I den stund detta skrives är det visserligen sannolikt att detta de sakkunniges förslag, vilket hänskjutits till lagrådets yttrande, kommer att föranleda kungl. proposition i ämnet vid denna riksdag, men det är icke bekant vilka stadganden, som komma att föreslås i en dylik proposition, än mindre, till vilket resultat en sådan proposition kan föranleda. Det är självfallet, att beträffande en lagstiftning sådan som den nu ifrågavarande, särskilt i våra tider, olika åsikter och uppfattningar måste göra sig gällande och att svårigheter måste förefinnas att kunna förena och sammanjämka de olika uppfattningarna. Detta så mycket mera som de sakkunniges förslag, i likhet med kommittéförslaget, innefattar en mängd nyheter och berör en mångfald olika, helt skiftande områden, som hittills icke varit föremål för några närmare lagstiftningsåtgärder. Frågan om den stora vattenrättsreformen kan därför utveckla sig så att det kan befinnas lämpligt och nödvändigt att söka utbryta sådana delar, varom några större och mera djupgående meningsskiljaktigheter icke kunna råda för att söka att under alla förhållanden *omedelbart* åtminstone vinna någon eller några av de fördelar, som med det stora förslaget avsetts. Härvidlag må emellertid uttryckligen betonas, att därigenom icke på något sätt avses att uppgiva genomförandet snarast möjligt av det stora mera vittgående förslaget, utan endast att, för den händelse en fullständig lösning icke utan ännu vidare uppskov skulle kunna vinnas, i allt fall söka åstadkomma, att åtminstone en del av de mest trängande behoven med avseende å ny vattenrättslagstiftning genast skulle utan någon tidsutdräkt kunna tillfredsställas. Det är uppenbart att under dylika förutsättningar de delar av vattenlagsförslaget, som sålunda genast skulle kunna antagas, måste vara av den beskaffenhet, att de såväl låta utan svårighet införliva sig i den nu gällande rätten som ock

icke lägga något hinder i vägen för att sedermera kunna inpassas i den lagstiftning, som kan komma att framgå av det stora vattenlagsförslaget.

Granskar man nu något närmare de motioner vid 1904 års riksdag, nr 32 inom första kammaren och nr 28 och 48 inom andra kammaren, som gåvo anledning till riksdagens förut berörda skrivelse den 10 maj 1904, befinnes, att den förstnämnda — nr I: 32 av herr Ekströmer — avsåg att vinna sådana ändringar i kungl. förordningen om jordägares rätt över vattnet å hans grund den 30 december 1880, att rätt till byggande av vattenverk, om därvid ifrågakommer skada å annans egendom, varder emot skyldighet att ersätta skadan medgiven i vidsträcktare mån än härutinnan nu gällande lag bestämmer.

I motionen nr 28 inom andra kammaren av herr Segerdahl, som till behandling även upptog en hel del andra önskemål beträffande vår vattenrättslagstiftning, vidrördes även samma ämne, i det att däri framhölls, att från den i 6 § i 1880 års vattenrättsförordning stadgade allmänna bestämmelsen, att i vattendrag ej må så byggas, att genom uppdämning eller annorledes men tillskyndas någon, som ovan eller nedan äger jord, vattenverk eller annan egendom, ursprungligen endast gjordes det undantaget att, om jord, som kan genom uppdämning sättas under vatten eller därav skadas, är av den beskaffenhet, att den genom uppdämningen därå skeende skada prövas vara ringa mot den nytta, som av uppdämningen vinnes, *uppdämning* dock må kunna ske mot ersättning motsvarande fulla värdet och hälften därutöver, vilka bestämmelser sedermera genom lagen den 27 juni 1896 utsträckts att gälla även beträffande fiske. Under framhållande därav, att sålunda enligt nu gällande vattenrättslagstiftning genom byggande i vattendrag skada finge tillfogas annan endast genom *uppdämning* samt icke å någon annan egendom än jord och fiske, påyrkade motionären sådana förändringar i hit hörande lagstiftning, att byggande i vatten måtte tillåtas, även om därigenom skada tillskyndades annan genom sänkning av vattenståndet och oberoende av beskaffenheten av den egendom, som genom byggandet skadades, allt under förutsättning att skadan prövades ringa mot nyttan. Den tredje motionen nr II: 48 av herr Elof Nilsson m. fl. avsåg frågan, huruvida icke strandägare som hava nytta av företagen vattenreglering borde kunna åläggas att deltaga i omkostnaderna, och har sålunda icke direkt samband med nu förevarande spörsmål.

För att lättare kunna jämföra den nu gällande 6 § av vattenrättsförordningen med här nedan omförmälda förslag till ändring av dess bestämmelser, torde det emellertid vara nödigt att här även anföra själva ordalydelsen av densamma:

§ 6.

»Ej må i vattendrag så byggas, att genom uppdämning eller annorledes men tillskyndas någon, som ovan eller nedan äger jord, vattenverk, fiske eller annan egendom, och skall förty vattenverk, där hinder i vattnets lopp kan lända till men för annan, vara så inrättat, att tillräckligt avlopp för vattnet samt fri upp- och nedgång för fisken kunna beredas, när sådant är av nöden.

Är jord, som kan genom uppdämning sättas under vatten eller därav skadas, av den beskaffenhet, att den genom uppdämningen därå skeende skada prövas vara ringa mot den nytta, som av uppdämningen vinnes, må dock uppdämning kunna ske mot ersättning, motsvarande fulla värdet och hälften därtöfver. Lag samma vare, där skada, som genom dammbyggnad tillskyndas fiske, finnes vara ringa mot nyttan av byggnaden.»

I riksdagens förut omförmälda skrivelse till Konungen i anledning av dessa motioner den 10 maj 1904 nr 97 (lagutskottets utlåtande nr 46) yttrades vad angår ovan berörda yrkanden följande:

»I sammanhang med nyss omhandlade ämne har ifrågasatts sådan ändring av 6 § i 1880 års vattenrättsförordning att vad i nämnde lagrum stadgas om rätt till uppdämning även i sådana fall, då uppdämningen medför skada å jord och fiske, må äga tillämpning jämväl i fråga om sådan sänkning av vattenståndet, som vid regleringsföretag kan befinnas erforderlig. Detta förslag synes riksdagen välgrundat. Detsamma gäller om förslaget att medgiva uppdämning jämväl för sådana fall, då därigenom förorsakas skada å annan egendom än jord och fiske, för så vitt nämligen skadan prövas vara ringa mot den nytta, som av uppdämningen vinnes. Detta förslag synes riksdagen innebära en konsekvens av den redan genomförda principen att vid vattenverksanläggningar ett mindre intresse får vika för ett större, som av anläggningen främjas.»

Härav framgår sålunda, att riksdagen i sin nämnda skrivelse, som avsåg förändring och omarbetning av nu gällande vattenrättslagstiftning, uttryckligen förklarade sig omfatta och gilla ovan omförmälda förslag.

I överensstämmelse med de åsikter, som sålunda av riksdagen omfattats, innehåller 2 kap. 2 § i vattenlags- och dikningslagskommittéens förslag till vattenlag i nu förevarande avseende följande bestämmelse:

»Ej må någon så bygga i vatten, att annan tillhörig egendom, vare sig jord, hus, fiske eller annat, genom uppdämning eller annorledes

skadas eller lider intrång, utan så är att den nytta, som vinnes av byggnaden, provas i värde uppgå till minst dubbelt mot skadan och intrånget. För skada och intrång, som nu nämnts, skall ersättning givas efter ty i 9 kap. skils.»

Såsom en inskränkning i den rätt till byggande i vatten, som sålunda medgivits, stadgas emellertid i 2 kap. 3 § av nyss nämnda förslag:

»Skulle byggande i vatten hava till följd, att ett avsevärt antal bofasta personer berövas dem tillhöriga bostäder, må byggnaden, ändå att nyttan därav uppgår till värde som ovan sagts, icke ske, såframt ej med hänsyn till byggnadens betydelse för näringslivet eller för orten densamma ändock bör tillstädjas.»

Därjämte har i 11 och 12 §§ i samma kapitel av förslaget intagits bestämmelser därom, att byggnad i vatten ej finge ske så, att menlig inverkan på klimatet eller på allmänna hälsotillståndet vållades eller eljest allmänna intressen i avsevärd mån kränktes eller sattes i fara samt att till bevarande av naturminnesmärke borde vidtagas sådana anordningar, som utan företagets betungande med oskäligen kostnader för sagda ändamål kunde anses lämpliga.

Vid den av de sakkunnige — som enligt vad förut påpekats hade till särskild uppgift att bevaka de samhällseliga intressena och den jordbrukande befolkningens berättigade önskemål — verkställda överbearbetningen av kommittéförslaget sammanfattades dettas 2 och 3 §§ i 2 kap. i en § 3 av följande lydelse:

»Ej må någon så bygga i vatten, att genom uppdämning, sänkning av vattenståndet eller annorledes intrång göres å eller eljest skada tillfogas annan tillhörig egendom, vare sig jord, hus, fiske, bebyggt eller obyggt strömfall eller annat, utan så är att nyttan därav efter avdrag av byggnadskostnaden eller vad av denna belöper på den del av byggnaden, som föranleder skadan, provas uppgå till ett värde motsvarande tre gånger den skada, som göres å åker och äng, och två gånger skadan å annan egendom. I byggnadskostnaden skall inräknas det belopp, vartill skadan å den byggande tillhörig egendom må skattas. För skada skall ersättning givas efter ty i 9 kap. skils.

Skulle byggande i vatten hava till följd att ett avsevärt antal bofasta personer berövas sina bostäder, eller att större fabrik eller annan anläggning, varav många hava uppehälle, måste nedläggas eller dess drift väsentligt minskas, eller att odlad jord till en efter ortsförhållandena betydande omfattning sattes under vatten eller eljest väsentligt skadas, eller att fiskerinäring av större betydenhet lider väsentligt förfång, må byggnaden, ändå att nyttan uppgår till värde, som ovan sagts,

icke ske. Lag samma vare, där genom byggande i vatten skulle förorsakas sådan bestående ändring av naturförhållandena, varigenom väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust för landets djur- eller växtvärld är att befara.

Där byggnad i vatten prövas vara av synnerlig betydelse för näringslivet eller för orten eller eljest från allmän synpunkt, må den tillåtas, ändå att hinder däremot skulle möta av vad i första och andra styckena sägs.

Om byggande, varigenom annans strömfall eller del av strömfall tillgodogöres, gälle vad i 5—7 §§ finnes stadgat.»

Till skydd för jordbrukets intressen införde de sakkunnige vidare ett nytt stadgande i 4 § i deras förslag, av följande lydelse:

»Där genom byggande i vatten vållas uppdämning som hindrar eller försvårar framtida torrläggning av mark, vare sådant hinder eller försvårande att hänföra till skada i den mening 3 § avser, dock skall vid jämförelse enligt första stycket av samma § skada i oförmälda hänseende tagas i beräkning allenast en gång.»

Därjämte hava de sakkunnige sammanfört 11 och 12 §§ i kommittéförslaget i en § 12, som sålunda avser såväl den inverkan ett byggande i vatten kan hava på klimatet som skydd för naturminnesmärken.

Det synes vara uppenbart, att därest den nu gällande 6 § i 1880 års vattenrättsförordning ersättes med stadgande av det innehåll, som motsvaras av vad de sakkunnige sålunda i nu förevarande avseende föreslagit, alla rimliga anspråk på skydd för jordbrukets och andra mot vattenkraftsintresset stridande såväl allmänna som enskilda intressen skulle bliva behörigen tillgodosedda.

Det bör härvidlag än ytterligare betonas, att riksdagen 1904 uttalat sig för en förändring av lagstiftningen i nu omhandlade syfte, att vattenlags- och dikningslagskommittéerna i sitt förslag upptagit stadganden för att förverkliga det direktiv riksdagen sålunda lämnat, omgärdande dessa stadganden med bestämmelser till skydd för vissa samhällseliga intressen, samt att de sakkunniga i huvudsak bibehållit vad kommittéerna i nu förevarande avseende föreslagit, men än ytterligare infört och skärpt bestämmelser till skydd för allmänna och samhällseliga intressen.

Det bör även erinras därom att av motiven till de sakkunniges förslag (sid. 190 och följande), till vilka även i övrigt i nu förevarande hänseende hänvisas, framgår, att i alla de utlåtanden, som avgivits över kommittéförslaget, icke framställts någon anmärkning mot den däri föreslagna förändringen av nu gällande lagstiftning därutinnan, att bygg-

ande i vatten må tillåtas även om annan egendom än jord och fiske därigenom skadas och även om skadan förorsakas anuorledes än medelst vattnets uppdämning.

Den tid som förflutit efter 1904 och den erfarenhet som därunder ytterligare vunnits har än mera bestyrkt nödvändigheten av omedelbar förändring av lagstiftningen i de avseenden, som nu omhandlas. Ingenting är nämligen mera vanligt än att sökanden vid en vattenverksanläggning mötes med den invändningen, att företaget kan komma att skada en brygga, ett båt- eller badhus, ett brygghus eller annan mindre byggnad samt att, då skada därå lagligen icke får ske, ansökningen bestrides. Det har hänt, att, då sökanden erbjudit att på sin bekostnad flytta badhuset eller bryggan eller verkställa åtgärder, som hindra den menliga inverkan därå, sökanden förvägrats att verkställa dylika arbeten å den mark, varå byggnaden befundes. Detta föranleder till att sökanden kan nödgas finna sig i att antingen betala alldeles oskäligen belopp för att dylika bestridanden skola återkallas eller att ansökningen avslås.

Det behöver icke spillas några ord på att vidare klargöra, vilka hinder och svårigheter genom ett dylikt rättstillstånd läggas för tillgodörandet av vattenkraften i våra såväl större som mindre vattendrag.

I de resolutioner angående tillstånd till byggande i kungsådra, som av Kungl. Maj:t meddelas, plägar numera införas förbud att bedriva fiske på vissa områden ovan- och nedanför dammbyggnaden och har det i följd härav ålagts sökanden att, innan dammanläggningen utföres, styrka, att han för sådant ändamål förfogar över fisket å dessa områden, så att fiske därstädes kan för framtiden hindras. Det har ofta visat sig medföra snart sagt oöverbanneliga svårigheter för sökanden att fullgöra ett sådant åläggande, helst då fiske å dylika områden tillhöra i Amerika eller annorstädes utomlands bosatta personer, vilket icke sällan är fallet. Med den formulering de sakkunnige givit åt 2 kap. 3 § i sitt förslag torde det emellertid vara tydligt, att sådant intrång i annans fiske, varom sålunda kan bliva fråga, måste vara inbegripet i däri omhandlade intrång och skada. Därutöver torde dock, som i vattenfallsstyrelsens och vattenkraftföreningens yttranden över kommittéernas förslag framhållits, fordras uttrycklig bestämmelse om skyldighet för fiskeägare att ställa sig dylikt förbud till efterrättelse och tåla därav följ-

ande intrång i sin rätt. För övrigt hänvisas härom till motiverna till de kommitterades förslag sid. 248 och till de sakkunniges förslag sid. 238.

Vad angår bestämmelserna rörande ersättning för skada och intrång samt beräkningen därav torde heller icke finnas skäl att avvika från vad de sakkunniges förslag i 9 kap. 48, 49, 50 och 51 §§ härom innehåller och hänvisas därför endast till dessa bestämmelser och motiven därför samt vad därom anförts även i motiven till de kommitterades förslag. Ett undantag synes dock härvid skäligen böra göras beträffande obebyggt vattenfall, som icke är avsett för befintlig eller under byggnad varande anläggning. För ett dylikt skall enligt de sakkunniges förslag endast utgå ersättning motsvarande fulla värdet utan förhöjning. Detta kan vara berättigat, då vattenkraftägaren, såsom i förslaget är förutsatt, har möjlighet att erhålla ersättning i kraft, varigenom han blir delaktig av den vinst, som framdeles kan tänkas uppstå genom ökning av kraftens värde. Denna möjlighet försvinner, därest ersättningen icke förutsättes kunna utgå annat än i penningar.

Under åberopande av vad jag sålunda anført får jag vördsamt hemställa, att riksdagen måtte för sin del besluta,

att, med upphävande av 6 § i nu gällande kungl. förordning om jordägares rätt över vattnet å hans grund den 30 december 1880, detta lagrum måtte ersättas med bestämmelser av följande innehåll:

Ej må någon så bygga i vatten, att genom upp-dämning, sänkning av vattenståndet eller annorledes intrång göres å eller eljest skada tillfogas annan tillhörig egendom, vare sig jord, hus, fiske, bebyggt eller obebyggt strömfall eller annat, utan så är, att nyttan därav efter avdrag av byggnadskostnaden eller vad av denna belöper på den del av byggnaden, som för-anleder skadan, prövas uppgå till ett värde motsvarande tre gånger den skada, som göres å åker och äng och två gånger skadan å annan egendom. I byggnadskostnaden skall inräknas det belopp, vartill skadan å den byggande tillhörig egendom må skattas.

Vållas upp-dämning, som hindrar eller försvårar framtida torrläggning av mark, vare sådant hinder eller

försvarande att hänföra till skada, varom ovan sägs, dock skall vid jämförelse enligt första stycket skada i omförmälda hänseende tagas i beräkning endast en gång.

Skulle byggande i vatten hava till följd, att ett avsevärt antal bofasta personer berövas sina bostäder, eller att större fabrik eller annan anläggning, varav många hava uppehälle, måste nedläggas eller dess drift väsentligt minskas, eller att odlad jord till en efter ortsförhållandena betydande omfattning sättes under vatten eller eljest väsentligt skadas, eller att fiskerinäring av större betydenhet lider väsentligt förfång, må byggnaden, ändå att nyttan uppgår till värde, som ovan sagts, icke ske. Lag samma vare där genom byggande i vatten skulle förorsakas sådan bestående ändring av naturförhållandena, varigenom väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust för landets djur- eller växtvärld är att befara.

Där byggnad i vatten prövas vara av synnerlig betydelse för näringslivet eller för orten eller eljest från allmän synpunkt, må den tillåtas, ändå att hinder däremot skulle möta av vad i första, andra och tredje styckena sägs. Ej må dock så byggas i vatten, att menlig inverkan på klimatet eller på allmänna hälsotillståndet vållas eller eljest allmänna intressen i avsevärd mån kränkas eller sättas i fara.

Till bevarande av naturminnesmärke böra, ändå att det ej blivit i laga ordning fridlyst, vid byggande i vatten vidtagas sådana anordningar, som utan att i nämnvärd mån betunga företaget med kostnader må anses för ändamålet lämpliga.

Där vid meddelande av beslut angående inrättande av fiskväg eller vidtagande av annan anordning till förebyggande av skada å fiske eller till fiskets befrämjande förbud finnes böra givas mot bedrivande av fiske inom visst område, vare ägare och innehavare av fisket skyldige att ställa sig ett dylikt förbud till efterrättelse mot ersättning för därav orsakat intrång.

För skada och intrång skall, i brist av åsämjande, ersättning givas efter domstolens bestämmelser samt beräknas till fulla värdet och hälften därutöver, då fråga är om ersättning för:

- 1) Vattenkraft, utnyttjad eller outnyttjad.
- 2) Fiskeverk, bevattningsanstalt samt annan därmed eller med byggnad för uttagande av vattenkraft jämförlig anläggning för vattnets nyttjande, så ock skada å sådan anläggning.
- 3) Skada å mark till följd av vattenuppdämning eller annan ändring i vattenståndsförhållandena, dock med undantag av skada, som består däri, att framtida torrläggning av mark genom vattenuppdämning hindras eller försvåras.

- 4) Fiske eller skada eller intrång därå.

Där ej efter ty ovan stadgas ersättning skall utgå med förhöjning, varde den bestämd till fulla värdet av den egendom, som avstås, eller, då fråga är om förlust, intrång eller annan skada, till belopp motsvarande full gottgörelse för skadan.

Vid bestämmande av ersättning för jord enligt ovan stadgade beräkningsgrund varde i jordens värde inräknat värdet av därå befintliga, för dess brukande erforderliga byggnader.

I fråga om ersättning till följd av byggande i vatten eller annan åtgärd för allmänt ändamål skall, där ej tillika åsyftas vattens utnyttjande vid kraftanläggning eller eljest i industriellt eller privatekonomiskt syfte, vad ovan stadgats om förhöjning över värdet ej vinna tillämpning.

Slutligen hemställes att, i den mån andra bestämmelser i gällande lag kunna som direkt följd av ovan angivna förslag behöva ändras eller kompletteras, detta måtte genom vederbörande utskotts försorg ske.

Stockholm den 23 januari 1918.

Otto Holmdahl.
